

TODUȚĂ LA ROMA – MĂRTURII

Dr. SILVANO PRESCIUTTINI

Institutul Pontifical de Muzică Sacră Roma

Lector univ. dr. OANA MIHAELA BĂLAN

Academia de Muzică „Gheorghe Dima” Cluj-Napoca

Oana Mihaela BĂLAN a absolvit toate cele trei cicluri de învățământ la Academia de Muzică „Gh.Dima” din Cluj-Napoca, orientându-și cercetarea spre stilistica muzicii contemporane românești. A publicat articole în periodice naționale și internaționale atât în domeniul muzicologic cât și în cel al managementului cultural, a doua specializare pe care a dezvoltat-o concomitent cu studiile muzicale.

Silvano PRESCIUTTINI a absolvit compoziția la clasa profesorilor Italo Bianchi și Edgar Alandia. A obținut distincții în cadrul *Roma Europa Festival* (1995), *Progetto Musica e Acquario Romano* (1996), *Giardini della Filarmonica Romana* (1997). În prezent este profesor și director de studii la Institutul Pontifical de Muzică Sacră din Roma.

REZUMAT

În perioada 1936-1938, Sigismund Toduță a beneficiat de un stagiul de perfecționare în capitala Italiei, etapă de mare însemnătate pentru istoria muzicii românești datorită primului doctorat în muzică pe care Maestrul clujean l-a obținut pentru țara noastră. În Roma începutului de secol XX, la fel ca în toate celelalte centre culturale importante (Paris, Berlin, Viena, Londra), ferența vieții artistice atrăgea consecvent muzicieni de calibrul mondial și implicit evenimente de mare valoare, la care își dorea oricine să participe. În acest context îl regăsim pe Toduță, student eminent al Academiei de Muzică *Santa Cecilia* (astăzi numită Conservator) și al Institutului de Muzică Sacră, care, cu sârghița-i binecunoscută, i-a impresionat pe marii profesori italieni, Casella, Pizzetti, Casimiri etc.

Cuvinte cheie: național-universal, amintiri, complementarități, descoperiri.

1. Introducere

Printr-o conjunctură fericită în 2010 am ajuns la Roma, unde am petrecut trei luni „pe urmele lui Toduță”, în arhivele a trei mari instituții, *Accademia di Santa Cecilia*, o societate de concerte care găzduiește în prezent una dintre cele mai mari și mai performante biblioteci muzicale italienești, *Conservatorio Santa Cecilia* și *Pontificio Istituto di Musica Sacra*. Intenționez să aduc în țară originalul primului doctorat susținut de un muzician român. Datorită politicilor restrictive care interzic înstrăinarea patrimoniului Vaticanului, am primit doar copia autenticată, semnată și ștampilată cu mare bunăvoință de directorul Institutului Pontifical de la acea vreme, Mons. Valentino Miserachs, pe care am predat-o bibliotecii Academiei de Muzică din Cluj-Napoca, alături de alte câteva dovezi care întregesc dosarul Maestrului deja existent la Fundația *Sigismund Toduță*. A fost o perioadă plină de emoții și satisfacții pe care orice cercetător le trăiește odată cu descoperirile pe care le face. Amabilitatea profesorilor de la Roma, sentimentele plăcute care ne leagă și proiectele comune pe care încă le desfășurăm, mă determină să consider că acest stagiu de cercetare, desfășurat sub aureola toduțiană, a fost și va rămâne un moment important în formarea mea muzicologică.

2. O posibilă confluență Toduță – Casella – Enescu

„De mulți ani, de când o frățească prietenie m-a legat de George Enescu (colegul meu de studii de la Conservatorul din Paris), am învățat să cunosc muzica românească. Și sunt bucuros să o spun, că socotesc acest popor ca pe unul din cele mai muzicale din Europa, și că am o deosebită încredere în perspectivele lui simfonice și operistice” – Alfredo Casella, Cluj, 3/IV/1937 [trad. n.]

---

¹Alfredo Casella, *Music in my time – memories*, University of Oklahoma Press, 1955.

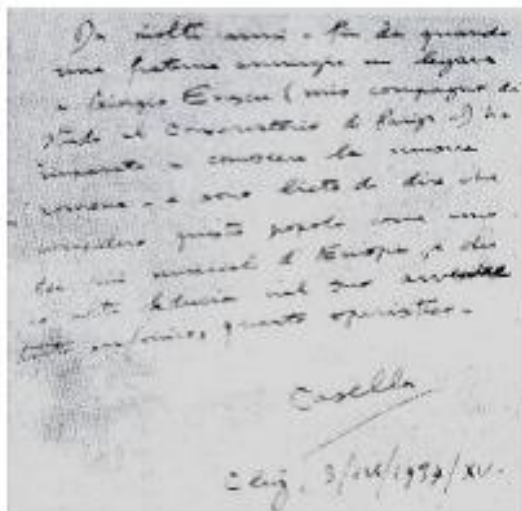

Fig. 1

În perioada 1936-1938, Sigismund Toduță a primit din partea Bisericii Greco-catolice o bursă de studii în capitala Italiei, unde a realizat un stagiu de perfecționare de mare consistență, fiind primul român care a obținut un titlu științific de „doctor în muzicologie”. Astfel, Sigismund Toduță și-a pus amprenta asupra școlii clujene pe care a ridicat-o la nivelul celor mai importante centre de cercetare muzicale europene.

Vizita la Roma a avut o însemnătate deosebită pentru Toduță întrucât l-a determinat să-și reorienteze traiectoria profesională dinspre cariera de interpret-pianist înspre cea de compozitor, muzicolog și profesor.

Cu ocazia unui concert susținut de orchestra Filarmonicii din Cluj la Roma, Toduță povestea cu emoție despre privilegiul ce i-a fost dat, de a putea cunoaște covârșitoarea personalitate a muzicienilor italieni, inegalabilele lor măiestrii artistice și incomparabilele daruri pedagogice:

„În 1936-1938 am ajuns să-l cunosc pe Maestrul Alfredo Casella de la Academia di Santa Cecilia (...) să constat că este una dintre personalitățile cele mai proeminente ale primei jumătăți de secol XX. Farmecul artei sale interpretative rămâne de neuitat. Lucrările de Scarlatti, Bach, Mozart, Beethoven, Schumann, au fost modelate chibzuit, cu o mare profunzime, atingând adeseori un nivel de exprimare similar artei poetice. La cursul său pentru pian s-a utilizat un repertoriu imens iar vasta sa cultura și bogată experiență, fertilizată de o activitate constantă și neobosită, a oferit prelegerilor plusuri analitice foarte valoroase. Am încercat să particip activ

însa capacitățile mele modeste pentru analiza și asimilare se pierdeau în lumea operei bogate și a priceperii sale componistice.¹

Personalitatea lui Alfredo Casella (1883-1947) s-a remarcat în Italia între cele două războaie mondiale grație numeroaselor sale activități de susținere a artei contemporane. Casella a avut în codul său genetic elementele artistice, descinzând pe ambele ramuri, după mamă și tată, din familii de muzicieni; s-a născut cu o dotație muzicală excepțională. La 13 ani, după câțiva ani de pian cu Federico Bufaletti, a avut primul mare succes, într-un concert public, în cadrul *Circolo degli Artisti* din Torino, eveniment după care a fost imediat admis la Conservatorul din Paris, la clasa de pian a lui Louis Diémer. Și-a perfecționat studiile interpretative alături de Alfred Cortot, concomitent cu cursurile de compoziție pe care le-a frecventat la clasa lui Gabriel Fauré, unde i-a avut colegi pe Roger Ducasse, Charles Koechin, Maurice Ravel și George Enescu. În 1915 s-a întors în Roma unde, pe lângă intensa activitate de pedagog, critic și muzicolog, a preluat conducerea „mișcării neoclasice”, o atitudine apărută în Italia interbelică – împărtășită deopotrivă de Malipiero, Pizzetti și Respighi – care dorea să impună o schimbare stilistică majoră, departe de romantismul și impresionismul deja uzate, în cadre mult mai sobre, austere și captivante.

Portofoliul creației lui Casella cuprindea concerte pentru pian, vioară, violoncel, orgă, alături, timpani, poeme simfonice, muzică de cameră, muzică instrumentală orientată preponderent spre zona pianistică (2-4 mâini), lucrări pentru scenă precum balet și opere etc.

Este fascinant să înțelegem cum Totuță a trăit de multe ori revelația redescoperirii geniului enescian atunci când era în preajma lui Casella. Oriunde era întrebat despre personalitatea maestrului său italian, Totuță nu contenea să-l asemene cu Enescu:

„Doresc să precizez că Alfredo Casella era o personalitate cu totul excepțională. Semăna în multe privințe cu George Enescu, cu care fusese de altfel coleg la Conservatorul Național din Paris. Muzician complet, ca și Enescu, Alfredo Casella întrunea calitățile unui strălucit dirijor, compozitor și interpret de faima mondială.”²

În muzica românească, rolul personalității lui Sigismund Toduță, la fel ca și cel al lui George Enescu cu ale sale lucrări de maturitate (*Sonata pentru pian și vioară nr. 3 „în caracter popular românesc”, tragedia lirică Oedip sau Cvartetul de coarde în Sol major, nr. 2*), pot fi invocate pentru ilustrarea paralelismului național-

---

¹ Sigismund Toduță, *Manuscris nedatat*, din Arhiva Fundației *Sigismund Toduță*.

² Despina Petecel, *Muzicienii noștri se destăinuie*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, București, 1995, pp. 73-74.

universal. Totuță și Enescu au înnobilit cultura mondială prin integrarea melosului autentic românesc în spiritul melodiilor de esență latină, un exemplu probat de-a lungul istoriei, la Johann Sebastian Bach, de pildă, unde marea tradiție a artei germane, transmisă de Pachelbel, Scheidt, Buxtehude, conținea elemente din creațiile italiene promovate de Antonio Vivaldi, Legrenzi și Scarlatti. Pentru amândoi, arta populară avea pecetea spiritualității și originalității naționale, o comoară care trebuia recunoscută în plan universal.

Perioada petrecută în Italia și anii care au urmat evidențiază debutul unei posibile confluente între Enescu și Toduță, coagulată prin intermediul experiențelor avute la Roma, o relație de apreciere reciprocă pe care o spicuim din declarațiile surprinse de exegeți:

„Primul succes în cariera mea de compozitor este legat de numele și generoasa comprehensiune pe care George Enescu a manifestat-o în mod constant artei și progresului muzicii românești. Este «Premiul George Enescu» obținut în 1940 pentru lucrarea „Variațiuni simfonice pentru orchestră mare pe o temă populară: Trecui valea”. Această recunoaștere¹ legată de personalitatea marelui muzician, înconjurat de aura genialității, este plină de semnificație pentru începutul de drum al unui compozitor. Premiul „Robert Cramer” pentru un ciclu de lieduri pe texte de Mihai Eminescu, cât și al doilea premiu acordat de același George Enescu pentru „Concertul pentru pian”, reprezintă tot atâtea impulsuri în drumul căutărilor de noi și noi frumuseți artistice. Semnificația acestor momente vine să sublinieze rostul eforturilor spirituale de început, investite ca delinierea unui itinerar artistic care urmează traseul tradiției culturii românești.”²

1940, 22 decembrie	
Premiul I :	Alexandru I. Zirra (<i>Pe șesul Moldovei</i> , poem simfonic)
Premiul II :	Constantin I. Lazăr (<i>Simfonieta</i>) Sigismund Toduță (<i>Variațiuni simfonice</i>)
Premiul III :	Romeo Alexandrescu (<i>Allegretto rustico</i>)
Mențiunea I :	Mircea Popa (<i>Simfonia I</i>) Aurel C. Popovici-Racoviță (<i>Cvartet de coarde</i>)

Fig. 2

¹ Printre cei care au obținut „Premiul George Enescu” se numără: Jean Huré (*Cvintetul pentru pian, două viori, violă și violoncel*), Paul Ladmirault (*Sonata în sol major pentru vioară și pian*), Alfred Mendelsohn (*Simfonia a VI-a*), Constantin Nottara (*Siciliana pentru vioară și pian*), Guy Ropartz (*Sonata nr. 3 în la major pentru vioară și pian*), Sigismund Toduță (*Simfonia a II-a*), Pancio Vladigherov (*Două schițe simfonice românești*), Eugène Ysaÿe (*Sonata nr. 3 în re minor pentru vioară solo*).

² Sigismund Toduță, *Manuscris* din arhiva Fundației Sigismund Toduță, datat 30 mai 1968.

Enescu a intrat în istoria Academiei *Santa Cecilia* din Roma în 1932 când, la fel ca din multe țări pe care le colindase, primise o dovadă de prețuire prin acordarea titlului de „membru de onoare al Academiei.”¹

Succesele internaționale de care s-au bucurat Enescu și Toduță în anii '30-40 s-au creionat ca o probă a maturității și prestigiului școlii muzicale românești, precum subliniază Emanoil Ciomac: „... succesele conaționalilor noștri peste hotare arată vigoarea însușirilor muzicale ale unei rase minunate în plină desfășurare.”²

Poziția ocupată de Enescu în raport cu școala de compoziție românească a rămas discutabilă.³ Nu s-a încadrat în normele obișnuite de „întemeietor de școală” pentru că era prea preocupat de propriul drum. Nu a predat compoziția dar a fost întotdeauna un exemplu înțeles și urmat de muzicienii timpului. În acest context, o sugestie primită, precum cea mărturisită de Toduță, devenea un eveniment cu mare însemnătate:

„Eram student al Conservatorului de muzică și, depășind granițele programei analitice mă aventurasem într-o lucrare vocal-simfonică de mare amploare, Psalmul 133. Schițele mele simple, stângace, purtând semnele unui meșteșug neevoluat au fost văzute de Enescu. Cu creionul în mână, Maestrul intervenea acolo unde schematismul melodic se poticnea, dându-i un relief pregnant, îmbogățea textul muzical cu un contra-subiect care avea darul să însuflească desfășurării temporale un dinamism și o pulsație ritmică vie, distribuia în felul acesta o policromie orchestrală, un concert viu de timbruri instrumentale. Pagina s-a transformat, prin această trăsătură de maestru, dintr-o încercare nearticulată, într-o expresie înzestrată cu virtualitățile expresive ale artei.”⁴

---

¹ *George Enescu proclamat membru de onoare al Academiei de muzică din Roma*, în: *Adevărul*, București, 45, nr. 14723, 31 dec.1932, cf. și scrisoarea de mulțumire a maestrului, adresată din București, la 13 mai 1932, contelui de San Martino, președintele Academiei, în copie, în arhiva Sectorului de istoria muzicii din Institutul de istoria artei, în: *George Enescu-monografie*, Academia de Științe Sociale și Politice, București 1971, p. 694.

² Emanoil Ciomac, *Producțiile românești în țară și străinătate*, în: *Curentul*, București, 10, nr. 3378, 28 iunie 1937.

³ Mircea Voicana, Clemansa Firca, Alfred Hoffman, *George Enescu – monografie*, Editura Academiei Republicii Socialiste Române, București, 1971, p. 909.

⁴ Sigismund Toduță: *Enescu – pedagogul*, comunicare științifică, f.a., în: *Sigismund Toduță – destăinuri, documente, mărturii*, Editura Casa Cărții de Știință, 2008, p. 18.

3. Profesorii de la Roma și Institutul de Muzică Sacră

La începutul vieții, Ildebrando Pizzetti a fost cunoscut în Italia drept unul dintre cei mai prolifici compozitori de muzică de operă. După absolvirea Conservatorului din Parma (1895), a început colaborarea cu poetul-libretist Gabriele D'Annunzio, alături de care a realizat capodopera *Fedra* (1915) și datorită căruia și-a orientat creația preponderent spre teatrul muzical. Ca urmare a aderării la mișcarea „neoclasică” italiană, despre care aminteam mai sus, în creația de maturitate a lui Pizzetti se sesizează o turnură stilistică spre o zonă „dogmatic-repetitivă”¹, o perioadă destul de critică pentru creație, în care a decis să se reorienteze spre cercetare, dirijat și munca de la catedră.

Sigismund Toduță a frecventat cursurile de compoziție susținute de Ildebrando Pizzetti la Academia Națională din Roma. Într-un interviu acordat, Despinei Petecel amintea cu emoție despre sutele de cursanți care se înghesuiau pe lângă personalitatea remarcabilă a lui Pizzetti: (*impresiona prin*) *erudiția gândirii și noblețea creației sale... merita din plin supranumele de «Palestrina al muzicii italiene noi»*².

9-VI-1938

S. Toduța.

Musilogia paleografica.

Responsoria 2^a / di Felice Anerio /

Contralto
Alto
Tenore
Organo

Fig. 3

O altă autoritate științifică de talie mondială din domeniul polifoniei Renașterii, care și-a pus amprenta asupra dezvoltării profesionale a lui Sigismund

¹ <http://www.arkivmusic.com/classical/Name/Ildebrando-Pizzetti/Composer/9540-1>, accesat în 17.11.2016.

² Despina Petecel, *Muzicienii noștri se destăinuie*, vol. II, Editura Muzicală a UCMR, București, 1995, p. 72.

Toduță a fost Raffaele Casimiri, alături de care a studiat paleografia, un instrumentar foarte important pentru doctoratul care a urmat și care a constat în analiza și transcripția unor manuscrise de Giovanni Francesco Anerio necunoscute până atunci.

Casimiri era cunoscut în Italia datorită preocupărilor susținute pentru cercetarea gregoriană. Și-a început cariera foarte devreme, la 18 ani fiind numit director de Seminar Teologic, dirijor și profesor de compoziție. La numai 21 de ani semna alături de Carlo Respighi și Angelo de Santi una dintre cele mai importante culegeri de cânt gregorian, *Rasegna gregoriana*:

„Casimiri (...) un pedagog care a știut să stimuleze și să îndrume curiozitatea tinerilor cercetători spre sursele polifoniei (...), capitolul cel mai luminos al artei muzicale din toate timpurile. Încercările mele ulterioare de a construi o punte între melosul popular românesc și ethosul polifoniei italiene renaștentiste, manifestate în special în domeniul interpretării corale, a folclorului nostru, au constituit într-adevăr și constituie și azi o preocupare constantă¹.”

DE VRBANA MUSICAE SACRAE ALTIORIS SCHOLAE PONTIFICIAE
CONSTABILIENTIA.

PIVS PP. XI

MOTU PROPRIO

Ad musicae sacrae restitutionem, secundum Pii X fel.
rec. decessoris Nostri praescripta, itemque statuta in Co-
dice Iuris Canonici ad can. 1264 § I, certo efficaciterque dif-
fundendam nulla est dubitatio quin hoc maxime valeat, pe-

Fig. 4

... ad musicae sacrae restitutionem - Institutul Pontifical de Muzică Sacră din Roma.

Timp de doi ani, Institutul Pontifical de Muzică Sacră a fost casa lui Toduță.

Fondat de Papa Pius al X-lea în 1910, sub numele de Școala de Muzică Sacră și decretat în 1914 ca singura instituție academică pontificală cu specific muzical, Institutul a funcționat de-a lungul vremii ca un for de restaurare liturgică

---

¹ *Idem.*

După finalizarea primului ciclu de studii, s-a înscris la examenul de admitere pentru *Magistero in compositione* pentru care a realizat lucrările *Adagio per organo* și *Fuga vocale*.

Examenul de admitere se desfășura pe parcursul a două zile, timp în care candidații trebuiau să compună câteva lucrări complet noi, într-un interval orar stabilit de regulamentul concursului.

Din adnotările găsite pe materialele păstrate în arhiva Institutului Pontifical reiese că Toduță a finalizat *Fuga* la ora 13:30 și *Adagio-ul pentru orgă* a doua zi la 11:30. Timpul scurt în care s-au realizat materialele, nivelul optim de cunoaștere a armoniei și contrapunctului, precum și corectitudinea cu care conducea vocile, demonstau că Toduță ajunsese deja la o maturitate componistică pe care avea s-o certifice în lucrarea de absolvire, *Psalmul pentru cor mixt și orgă*, o creație amplă, în formă tripartită, unde alternează momente solemne și fastuoase de omoritmie, cu momente mai intime, lirice, precum canonul pentru tenor și contralto din partea centrală.

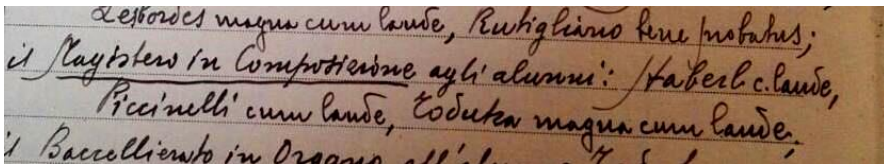

Fig. 6

În 1938 Toduță a obținut titlul științific de doctor pentru transcrierea și analiza a două lucrări compuse în 1596 de Giovanni Francesco Anerio¹, nedescoperite până atunci, *Responsoria feriae quintae sextae et Sabbathi in hebdo mada sancta quatuorvocibus una cum duebus passionibus* pentru patru voci și *Missa Lateranensis* pentru șapte voci.

---

¹Giovanni Francesco Anerio (1567-1630) este un compozitor reprezentativ pentru școala italiană renascentistă târzie, în special în contextul dezvoltării oratoriului. A scris un număr spectaculos de motete, litanii, antifoane, psalmi, madrigale și concerte de muzică sacră.

Fig. 7

Cercetătorii Institutului cred că această teză a fost nu doar prima din România ci și printre primele din Europa: „Questo dottorato di Toduță fu probabilmente uno dei primi dottorati in Musicologia d'Europa solo pochi anni dopo il primo dottorato della storia avvenutone gli USA nel 1932”¹ (Silvano Presciuttini – comunicare în Festivalul Internațional Sigismund Toduță, ediția 2016). Grație acestor eforturi, în 1968 autoritățile statale au aprobat înființarea primei structuri doctorale muzicologice, care funcționează și astăzi în Academia de Muzică din Cluj-Napoca, Școala Doctorală Sigismund Toduță.

4. Concluzii

În contextul realizărilor muzicologiei contemporane, studiile consacrate activității lui Sigismund Toduță au un plus de semnificații deoarece, pe lângă importanța lor științifică, ele au rostul de a ține mereu trează, în minți și inimi, pilduitoarea personalitate a Maestrului clujean.

Sigismund Toduță datorează mult culturii muzicale italiene, în special resurselor renascentiste de la care a preluat gândirea cromatică și contrapunctică

---

¹ „Acest doctorat al lui Toduță a fost probabil unul dintre primele doctorate în Muzicologie din Europa, la câțiva ani după primul doctorat obținut în SUA în 1932.” [trad. n.].

de sorginte modală. În Italia, Toduță și-a desăvârșit tehnicile de creație pe care le-a materializat, într-o manieră stilistică personală, în atâtea și atâtea capodopere. Mai mult decât atât, prin intermediul lui Alfredo Casella s-a făcut o legătură cu universul enescian, mărturisirile muzicianului clujean evidențind o anume complementaritate născută din aura modernismului creației lui Enescu, care se manifesta în întreaga Europă la începutul secolului XX.

Mențiuni

Mulțumiri Institutul Pontifical de Muzică Sacră din Roma și Profesorului Silvano Presciuttini pentru contribuția adusă la alcătuirea acestui articol.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

***, Documente școlare din arhiva Institutului Pontifical de Muzică Sacră din Roma.

OȘANU POP, Niuca, *Sigismund Toduță – destăinuri, documente, mărturii*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2008.

PETECEL, Despina, *Muzicienii noștri se destăinuie*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, București, 1995.

TODUȚĂ, Sigismund, *Manuscrite* din arhiva Fundației *Sigismund Toduță*.

VOICANA, Mircea, Clemansa Liliana FIRCA, Alfred HOFFMAN, George Enescu – *monografie*, Editura Academiei Republicii Socialiste Române, București, 1971.